

10.12.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29
00023 VALTIONEUVOSTO

Viite

Asia **Suomen Akatemian lausunto koskien Tiedon saatavuus -työryhmän raporttia**

Opetus- ja kulttuuriministeriö on 15.11.2013 pyytänyt Suomen Akatemialta lausuntoa *Tutkimuksen tietoaaineisto-hankkeen Tiedon saatavuus-työryhmän* raportista. Raportissa luodaan visio tieteellisen tiedon saatavuuden edistämiseksi sekä kuvataan toimintaperiaatteita vision saavuttamiseksi.

Suomen Akatemia tukee raportissa esitettyä visiota sekä sen toteuttamista. Onnistuminen vaatii kokonaisvaltaista kaikkien avoimuuden edistämisen parissa työskentelevien ja sen edistämiseen vaikuttavien tahojen toiminnan ohjaamista. Akatemialla tulee olemaan merkittävä asema tavoitteiden saavuttamisessa erityisesti rahoituksen, ohjeistuksen ja kannustamisen näkökulmista.

Akatemian mielestä tiedepoliittisen vision saavuttamiseksi esitettyyn visioon ja käytännön suunnitelmiin pitää sisällyttää seuraavat seikat

- 1) tutkimuskenttä on lähtökohtaisesti kansainvälinen, joten suomalaisen tutkimuksen avoimuus tulee toteuttaa kansainvälisessä kontekstissa
 - 2) julkaisujen, tutkimusaineistojen ja menetelmien avoimuuden edistämisen jakaminen omiksi suunnitelmikseen ja toteutuksiksi
1. Lausunnon annettu raportti kuvaa pääosin kansallisen tiedekentän toiminnan muuttamisen tavoitteita. Se ei ota riittävästi huomioon tieteen kansainvälistä luonnetta, suomalaisen tiedepoliittikan kansainvälistymisen ja kansainvälisen kilpailukykyyn tavoitteita tai niiden toteuttamisen edistämistä. Esimerkiksi raportissa esitetyt tietokannat tai arkistot toimivat yksin Suomessa. Niiden luominen ja tukeminen on tärkeää, mutta samalla suomalaisen tieteen kansainvälistämisen kannalta suomalaisten tutkijoiden toiminnan avoimuutta pitää tukea myös kansainvälisessä kontekstissa, esimerkiksi myös ohjaamalla heitä julkaisemaan kansainvälisesti parhaimmissa OA-lehdissä ja -tietokannoissa sekä avaamaan tutkimusaineistonsa kansainvälisesti merkittävimmässä aineistoarkistoissa (esim. fysiikan osalta *arXiv* sekä eri tieteenalojen tutkijoiden ohjaaminen CERN:in *Zenodo*-palvelun käyttäjiksi). Tällainen ohjaava toiminta takaisi suomalaisten tutkijoiden näkyvyyden ja merkityksen kasvamisen kansainvälisessä tiedeyhteisössä.
 2. Tieteen avoimuuden edistämisen visio olisi hyvä jakaa kahteen ellei jopa kolmeen osaan. Julkaisujen ja tutkimusaineistojen avaaminen pitäisi eritellä omiksi kokonaisuuksikseen samalla tavalla, mitä esimerkiksi *Euroopan komissio* ja *Science Europe* ovat tehneet. Euroopan komissio tulee *Horizon2020-puiteohjelmassa* vaatimaan tutkimusjulkaisujen

avoimuutta kokonaisvaltaisesti, mutta tutkimusaineistojen avaaminen on vasta pilotointivaiheessa. Science Europe on vuorostaan perustanut erilliset työryhmät tukemaan avoimuuden edistämistä tutkimusjulkaisujen ja -aineistojen osalta.

Kahden erilaisia ratkaisuja ja tukitapoja tarvitsevan kokonaisuuden yhdistäminen yhteen visioon ja toteutukseen merkitsee käytännössä kahden hyvin eri vaiheessa olevan prosessin yhdistämistä. Vision jakaminen kahteen eri ohjelmaan takaisi sen, että tavoitteita pystyttäisiin edistämään niiden omista lähtökohdista.

Raportin alussa mainitaan myös kolmas eli menetelmien avaamisen teema. Tähän ei kuitenkaan palata raportissa myöhemmin. Myös menetelmien avaamista pitäisi pystyä edistämään samoin tavoittein mitä raportissa esitetään julkaisujen ja tutkimusaineistojen osalta.

Akatemia näkemyksen mukaan ehdotettuja toimenpiteitä priorisoitaessa pitää erityisesti painottaa

- 1) tieteellisen tason nostamista kansainvälisellä kentällä
 - 2) koko tieteellisen kentän ja eri tieteenalojen monipuolisuuden huomioonottamista
 - 3) riittävän rahoituksen turvaamista ja kanavoimista tehokkaasti
 - 4) avoimuuden käytännön toteuttamisen koulutuksen kattavaa järjestämistä.
- 1) Raportti kertoo avoimuuden parantavan tutkimuksen laatua. Esitetyt käytännön toimenpiteet eivät kuitenkaan erikseen huomioi laadun parantamisen keinoja. Viimeaikainen keskustelu esim. vertaisarvioitujen tutkimusartikkelien avaamisesta osoittaa, että julkaisujen avoimuus sinänsä ei takaa laadun parantumista (esim. prof. Bo Björkin esittämä huomio FinnOA-seminaarissa 15.10.2013). On pidettävä huolta siitä, että suomalaisen tieteellisen toiminnan voimavarat suunnataan avoimuuteen nimenomaan sellaisilla foorumeilla ja tavoilla, jotka tukevat tutkimuksen laadun ja näkyvyyden kohottamista. Käytännössä tämä tarkoittaa esim. OA-julkaisujen tason arviointia sekä suositeltavien julkaisu- ja tutkimusaineistoarkistojen kartoittamista niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.
 - 2) Tieteentekemisen avaamisen keinot on pystyttävä luomaan ja ylläpitämään kaikilla tieteenaloilla. Keskustelu käytännön toteutustavoista pitää avata laajasti tutkijayhteisön kanssa. Kunkin tieteenalan tutkijoilla pitää olla yhtäläiset mahdollisuudet avoimuuden toteuttamiseen riippumatta senhetkisestä rahoitustavasta tai työskentelypaikasta. On otettava huomioon mm. erilaisten julkaisutapojen asettamat haasteet avoimuuden toteuttamiseen (esim. monografiat) sekä erilaisten tutkimusaineistojen asettamat vaatimukset (esim. kvalitatiivisen haastattelumateriaalin arkistointi ja avaaminen). Erityisen tärkeää tasapuolinen kohtelu on nuorten tutkijoiden urien tukemisen kannalta. Avoimuuden toteuttaminen on oltava mahdollisuus tutkimustulosten esittämiseen ja tutkijanuran edistämiseen, ei uusi jokapäiväistä tutkimustyötä hankaloittava hallinnollinen välttämättömyys.
 - 3) Avoimen julkaisutoiminnan ja tutkimusaineistojen avoimuuden toteuttaminen eivät ole ilmaisia, mikä tulee ottaa huomioon.
 - 4) Avoimuuden edistämisen mahdolliset saavutukset riippuvat siitä, miten hyvin tutkijat oppivat julkaisujen ja tutkimusaineistojen avaamista tukevat työtehtävät tai saavat niihin apua tukihenkilöstöltä. Viimeistään tohtorikoulutusvaiheessa tutkijoille olisi järjestettävä koulutus, joka selvittäisi omalle tieteenalalle sopivimmat avoimuuden toteuttamistavat. Tällöin avaamisen käytännön toteutus olisi luonnollinen osa esimerkiksi väitöskirjan toteuttamis- ja tarkastusprosessia.

Muista ehdotetuista toimenpiteistä Akatemia korostaa tekijänoikeuslakiin liittyviä haasteita. Niitä koskevat ratkaisut tulevat olemaan tärkeässä osassa erityisesti terveystieteiden, yhteiskuntatieteiden

ja humanististen tutkimusalojen avoimuuden toteuttamisessa. Nämä ratkaisut pitäisi saada käyttöön myös Euroopan tasolla.

Akatemia tukee tutkijoiden kannustamista avoimuuden toteuttamiseen sekä sen avulla syntyneiden tutkimushankkeiden ja -tulosten esiintuomista. Avoimiin julkaisuihin ja tutkimusaineistoihin viittaamisen edistäminen on hyvä toteuttaa esim. kansallisten CV- ja julkaisuluettelo-ohjeistusten kautta. Digital Humanities-aloitteita ja aiheen piirissä käytävää keskustelua on mahdollista tukea esim. liittymällä ERIC-statusta hakevaan *Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities* (DARIAH-EU)-konsortioon.

Avoimuuden käytännön toteutusta on syytä seurata. Johtuen eri tieteenalojen ja eri uravaiheissa olevien tutkijoiden vaihtelevista mahdollisuuksista toteuttaa avoimuutta käytännössä tavoitteiden ei pitäisi muuttua yksittäisten tieteenalojen tai tutkimuslaitosten tulostavoitteiden, tutkimushankkeiden rahoituspäätösten tai muiden meriittien ja konkreettisen tuen kriteereiksi.

Esitetty visio ja sen käytännön toteuttamiseksi hahmotellut periaatteet merkitsevät onnistuessaan suomalaisen tiedekentän kasvavaa kansainvälistymistä sekä kilpailukyvyn nousua. Toteutuksen aikana ja sen jälkeenkin tieteellisen julkaisutoiminnan ja aineistohallinnan haasteet vaativat seurantaa ja tehtyjen päätösten uudelleenarviointia. Tieteellinen julkaisukenttä on digitalisoitumisen ja avautumisen periaatteiden myötä siirtynyt uuteen aikakauteen, mutta uudet toimintaperiaatteet ja -tavat ovat vasta muotoutumassa. Verrattuna tieteellisen julkaisutoiminnan edellisen kokonaisvaltaisen mullistuksen eli kirjapainon käyttöönoton historian vaiheisiin me elämme nyt vasta inkunaabelien aikaa. Vanhat toimintatavat määrittävät edelleen uuden tekniikan mahdollistamia toimintoja. Raportissa esitetty tutkimustyön avoimuutta edistävä visio tukee hallittua siirtymistä painetun kirjan maailmasta digitaaliseen toimintaympäristöön, mutta ne tuskin riittävät sitä pidemmälle.

Suomalaisen tiedekentän on kansainvälisessä kontekstissaan pystyttävä seuraamaan avoimuuden kehittämisen tapoja kattavasti sekä pystyttävä nopeastikin reagoimaan tuleviin julkaisukentän ja aineistoarkistojen toimintaympäristöjen ja -tapojen muutoksiin. Vain silloin suomalaisella tiedeyhteisöllä on työnsä tukena parhaat mahdolliset keinot tulostensa ja aineistojensa julkaisemiseen ja käyttöön.

Pääjohtaja

Heikki Mannila